

ความเป็นผู้นำเชิงจริยธรรมของคณาจารย์

Ethical Leadership of Lecturers

ศัจฉนันท์ แก้ววงศ์ศรี,¹ เอกกรินทร์ สังข์ทอง,² ผ่องศรี วาณิชยศุภวงค์², ชวลิต เกิดทิพย์²

Sajanun Kheowvongsri, Ekkarin Sungtong, Pongsri Vanissupavong, Chawalit Kerdtip

บทคัดย่อ

การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของอาจารย์ นับว่าเป็นภารกิจสำคัญของสถาบันอุดมศึกษา ที่มีจุดมุ่งหมาย“การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติ ปัญญา ความรู้ และคุณธรรมมีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”ตามเจตนารมณ์ของการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง ดังนั้น ผลผลิตของสถาบันอุดมศึกษา จะไปสู่เป้าหมายได้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญ คือ “อาจารย์” ซึ่งนับว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญและเป็นผู้มีหน้าที่โดยตรงในการเสริมสร้างผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีจริยธรรม มีความรับผิดชอบและเป็นพลเมืองที่ดีจะต้องมีความเป็น “ผู้นำเชิงจริยธรรม”

คำสำคัญ: จริยธรรม, ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม

Abstract

Ethical leadership development of lecturers. It is the mission of higher education institutions. The aim “Education must be for the people of Thailand as a complete human body, mind, intellect, knowledge and integrity, ethics and culture to life, can coexist happily with others” The spirit of education reform in the second decade of higher education institutions will therefore yield a goal. The key role of “Lecturer” ,who is important, and is a direct function of enhancing the students as individuals must have an ethical responsibility and good citizenship. There has to be an “Ethical leadership”

Keywords: Ethical, Ethical Leadership

¹ นักศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, E-mail: ke.sajanun@gmail.com

² อาจารย์ประจำ, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เบอร์โทร 073-337-384

¹ Student, Faculty of Education, Prince of Songkla University

² Lecturer, Faculty of Education, Prince of Songkla University

บทนำ

ชาติกับการศึกษาเป็นสิ่งที่ถูกประสานให้เป็นเนื้อเดียวกันโดยมี “อาจารย์” เป็นผู้ก่อให้เกิดความเป็นชาติโดยกระบวนการที่จะต้องถ่ายทอดความรู้ คนเป็นครูอาจารย์ มีศาสตร์ที่เป็นพื้นฐานการปฏิบัติของวิชาชีพครู มีหลักการและทฤษฎี มีวิธีการและแนวปฏิบัติ สามารถวิจัยและพัฒนาให้เกิดความรู้ใหม่ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ต่างก็เป็นวิชาที่ว่าด้วยการพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพและจริยธรรม ครุศาสตร์จึงไม่ใช่สามัญสำนึก ไม่ใช่การเอาชีวิตของนักศึกษามาลองผิดลองถูกหรือเป็นที่ระบายนามความรู้ที่ส่วนตน การเป็นครูอาจารย์จึงต้องมี “คุณ” คือประโยชน์ “งาม” คือความประณีตละเอียดอ่อน และมี “ความดี” คือคุณธรรมจริยธรรม

อาจารย์ : มงคลชีวิตของศิษย์

คณาจารย์เปรียบเสมือนแม่พิมพ์ของศิษย์เปรียบเสมือนรากแก้วแห่งการสร้างชาติ เป็นผู้ถ่ายทอดสิ่งที่ “เป็นมงคลต่อชีวิตของลูกศิษย์” ทุกคนต่างเชื่อมั่นอย่างสูงสุดว่าอาจารย์เป็น “อัครวิญญู” ที่จะมาช่วยบดเป่าและคลี่คลายปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้นทั้งหมด ความเชื่อมั่นเหล่านี้ถูกปลูกฝังไว้ในความเชื่อของคนไทยมาเป็นเวลายาวนาน ซึ่งในอดีตวิถีชีวิตของอาจารย์ถือว่าได้รับการสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์โดยคหบดีดังนั้น คณาจารย์จึงเป็นบุคคลตัวอย่างและมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างปรังแต่งให้คนมีคุณภาพและมีจริยธรรมตามแบบที่สังคมต้องการดังที่ พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์ (2546) กล่าวไว้ว่า ความดีงามเป็นสิ่งที่มนุษย์บัญญัติขึ้นส่วนจริยธรรมเป็นกรอบในการควบคุมความประพฤติ การเข้าไปอยู่ในกรอบจริยธรรมมิได้หมายความว่าจะเป็นผู้มีจริยธรรม ดังนั้นความเป็นครูมิได้เกิดจากการรอบจริยธรรม หากแต่เกิดจากใจที่ผสานเข้ากับจริยธรรมและยินดีประพฤติปฏิบัติตามมิตินั้นความเป็นครูก็จะมีเฉพาะเวลาสอนเท่านั้น การปฏิบัติวิชาชีพครูจึง

มิใช่การปฏิบัติด้วยความรู้สึกว่าเป็นเพียงหน้าที่อย่างเดียวหรือประกอบอาชีพอย่างหนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็นการปฏิบัติด้วยความรู้สึกที่เต็มเปี่ยมไปด้วยจิตวิญญาณของความเป็นครูจริง ๆ ดังสะท้อนผ่านบทกลอนบูชาครูของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ (2558) ว่า

“ใครคือครู ครูคือใคร ในวันนี้
ไช้อยู่ที่ ปริญญา มหาศาล
ไช้อยู่ที่ เรียกว่า ครูอาจารย์
ไช้อยู่ยาวนาน สอนนาน ในโรงเรียน

ครูคือผู้ ชี้นำ ทางความคิด
ให้รู้ถูก รู้ผิด คิดอ่านเขียน
ให้รู้ทุกข์ รู้ยาก รู้พากเพียร
ให้รู้เปลี่ยน แปลงสู่ รู้สร้างงาน

ครูคือผู้ ยกระดับ วิญญาณมนุษย์
ให้สูงสุด กว่าสัตว์ เดรัจฉาน
ปลูกสำนึก สัมสม อุดมการณ์
มีดวงมาน เพื่อมวลชน ใช้ตนเอง

ครูจึงเป็น นักสร้าง ผู้ใหญ่ยิ่ง
สร้างคนจริง สร้างคนกล้า สร้างคนเก่ง
สร้างคนให้ ได้เป็นตัว ของตัวเอง
ขอมอบเพลงนี้มาบูชาครู”

อาจารย์ : ผู้นำเชิงจริยธรรมที่สำคัญ

สถาบันอุดมศึกษาเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการผลิตบัณฑิต โดยต้องผลิตคนที่มีคุณภาพเจริญงอกงามด้วยภูมิแห่งปัญญามีจริยธรรม มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้นถึงแม้ว่าการศึกษาด้านการพัฒนาจริยธรรมไม่ใช่เป็นภารกิจหลักของอาจารย์แต่จำเป็นต้องมีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดพลังการขับเคลื่อนจริยธรรมในการพัฒนาประเทศภายใต้ ความสามัคคีของประชาชนคนไทยที่รู้จักการให้เกียรติ การเคารพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองและผู้อื่น การใช้

เหตุผลทางปัญญาตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาก็เกิดความสุขในการอยู่ร่วมกันอย่างมั่นคง โดยเฉพาะอาจารย์ซึ่งนับว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญและเป็นผู้มีหน้าที่โดยตรงในการเสริมสร้างผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีจริยธรรม มีความรับผิดชอบและเป็นพลเมืองดี

การจะพัฒนาคณาจารย์ให้เป็นผู้นำเชิงจริยธรรมจึงมีความสำคัญมาก ที่จะต้องให้เกิดขึ้นในตัวคณาจารย์โดยยึดถือจริยธรรมเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต จะใช้เพียงตัวบทกฎหมายเพื่อกำหนดแนวทางให้อาจารย์ประพฤติปฏิบัติคงเป็นไปได้ไม่ได้ที่จะถึงจุดหมาย การที่คณาจารย์จะมีวินัยและจริยธรรมให้เป็นที่ยอมรับของศิษย์ ผู้ปกครองและคนในสังคมว่าคณาจารย์เป็นปูชนียบุคคลที่ควรให้ความเชื่อถือและนับถือได้จึงต้องพัฒนาจาก “จิตใต้สำนึก” ของความเป็นอาจารย์ เกิดจากคณาจารย์ต้องรู้บทบาทของตนเองว่าควรมีบทบาทอย่างไร รู้ว่าจริยธรรมของอาจารย์มีอะไรบ้าง หากพัฒนาความเป็นผู้นำเชิงจริยธรรมให้เกิดในตัวอาจารย์คู่กับความรู้ได้ก็จะได้อาจารย์ที่มีความเป็นอาจารย์โดยสมบูรณ์ นอกจากนี้ การปฏิบัติตนอยู่ในกรอบจริยธรรมของคณาจารย์ยังช่วยให้สถาบันการศึกษาเป็นสถาบันที่สังคมเชื่อถือได้อย่างสนิทใจดังที่เป็นมาแต่อดีต เมื่อสังคมมีอาจารย์ดีที่มีทั้งความรู้การพัฒนาประเทศก็ย่อมเป็นไปได้อย่างรวดเร็วมีคุณภาพ

จริยธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสันติสุข ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีลักษณะเป็นปฏิพัทธ์ (Interaction) กล่าวคือ มีการปฏิบัติต่อกันทั้งทางสร้างสรรค์และบ่อนทำลาย การปลูกฝังจริยธรรมจึงเป็นการสร้างคนให้เป็นคนมีจิตใจประเสริฐสมบูรณ์ขยายขอบเขตคุณงามความดีโอบอ้อมอารีช่วยเหลือผู้อื่นให้พบกับสิ่งดีงาม มีความสุขโดยทั่วกันด้วยความรักและเมตตาธรรม (ประภาศรี สีหอำไพ, 2540) ดังนั้น จริยธรรมจึงเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานของความประพฤติเป็นสิ่งที่กำหนด

ว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความดีและความถูกต้องในสังคมมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่คุณความดีของสังคมในส่วนรวม การปลูกฝังจริยธรรมจึงควรหล่อหลอมควบคู่ไปกับวิชาความรู้ตั้งแต่เบื้องต้นโดยมุ่งไปที่เด็กที่กำลังเติบโตเป็นกำลังในอนาคตของชาติบ้านเมือง ดังเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2545-2559 และการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง กำหนดให้จัดการศึกษามีจุดมุ่งหมายและมีหลักการกำหนดไว้ในมาตรา 6 ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมมีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”โดยยึดการจัดการศึกษาให้เป็นคนดีมีจริยธรรมในหมวด 4 มาตรา 23 ซึ่งเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของผู้เรียนในแต่ละระดับ และมาตรา 28 หลักสูตรการศึกษาาระดับต่าง ๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคลตามมาตรา 10 วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับโดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ สาระของหลักสูตรทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงามและความรับผิดชอบต่อสังคม (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) ดังนั้น จริยธรรมของอาจารย์เป็นสิ่งสำคัญเปรียบเสมือนหัวใจของการเป็นอาจารย์ ทั้งนี้เพราะในฐานะที่คณาจารย์เป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคม จำเป็นที่จะต้องเป็นผู้มีจริยธรรมตามกฎหมายเกณฑ์ที่สังคมกำหนดเช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่น ๆ ที่ครูมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้สอนคน สร้างคนและพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า รวมทั้งมีภาพลักษณ์ที่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ทั้งศิษย์และ

บุคคลทั่วไป อาจารย์จึงต้องเป็นผู้มีพันธกิจในการสร้างจริยธรรมในตนเองให้เหมาะสมน่ายกย่องเสียก่อนที่จะไปสอนและสร้างคนดีให้ประเทศชาติต่อไป ในฐานะ “ปูชนียบุคคล” จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่อาจารย์จะต้องดำรงตนให้เปรียบพร้อมด้วยจริยธรรมสมดังที่ได้รับการยกย่อง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2554) ให้นิยามคำว่า “จริยธรรม” ว่าหมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม และแยกความแตกต่างระหว่างจริยศาสตร์และจริยศึกษาไว้ว่า จริยศาสตร์ (Ethics) หมายถึง ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยความประพฤติและการครองชีวิตว่า อะไรดีอะไรชั่ว อะไรถูกอะไรผิด หรืออะไรควรอะไรไม่ควร ส่วนจริยศึกษา (Moral education) หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับความเจริญงอกงามในทางความประพฤติและปฏิบัติตนเพื่อให้ อยู่ในแนวทางของศีลธรรมและวัฒนธรรม

พระธรรมปิฎก (2538) อธิบายว่า จริยธรรมเป็นคำที่บัญญัติขึ้นใหม่มาจาก จริย+ธรรม โดยคำว่า จริย มาจากรากศัพท์คือ จร แปลว่า เที่ยวไป ดำเนินไป หากแปลความหมายในเชิงนามธรรม แปลว่า ประพฤติ ดำเนินชีวิต ครองชีวิตหรือความเป็นอยู่ ดังนั้น คำว่า จริยธรรม จึงแปลว่า ธรรมคือจริยะ หรือหลักแห่งจริยะ หรือหลักแห่งการประพฤติ การดำเนินชีวิต การครองชีวิต ทั้งนี้คำว่าจริยธรรมที่กล่าวโดยทั่วไปมักมีความหมายเดียวกับคำว่า Ethics สำหรับคำว่าศีลธรรม เป็นคำที่บัญญัติขึ้นใหม่ ต้นศัพท์ในภาษาบาลี สันสกฤตระบุคำว่า ศีล หรือศีล เท่านั้น เมื่อรวมกับคำว่าธรรม ศีลธรรม จึงหมายถึงธรรมชั้นศีล และมีความหมายตรงกับขอบเขตของหมวดธรรมที่เรียกว่า ธรรมจริยา ในปัจจุบันกำหนดให้คำว่าศีลธรรม ตรงกับ Moral หรือ Morality ในภาษาอังกฤษ

Webster'Ninth New Collegiate Dictionary (1991) ให้ความหมายคำว่า คุณธรรม (Virtue) ว่ามาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า Virtus = Strength, Manliness หมายถึงคุณสมบัติที่

สอดคล้องกับมาตรฐานที่ถูกต้องที่พึงงามและให้ความหมายคำว่า จริยธรรม (Moral) มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Moralis = custom - more at MOOD หมายถึงความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามมาตรฐานของความถูกต้องความดีงาม และมีความหมายเหมือนกับคำว่า Ethics ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Ethice หมายถึง หลักจริยธรรมหรือค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลต้องประพฤติปฏิบัติ

Fieser (2004) กล่าวถึง คุณธรรมว่า มีความหมายกว้างกว่าระบบจริยธรรม (Ethical system) คุณธรรมหมายถึง คุณสมบัติด้านพฤติกรรมของบุคคลซึ่งเมื่อแสดงออกแล้ว มีผลที่เกิดตามมาทำให้ผู้ที่แสดงพฤติกรรมนั้นมีความรู้สึกยินดีตามกรอบของจริยธรรม เมื่อใช้คำว่า คุณธรรมและจริยธรรม รวมกันเรียกว่า คุณธรรมจริยธรรม ซึ่งตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Moral virtues นอกจากนี้ ในการแยกความแตกต่างระหว่างคุณธรรมจริยธรรม กับ ความสามารถตามธรรมชาติ (Natural abilities) ว่าความสามารถตามธรรมชาติเป็นคุณลักษณะที่ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับจริยธรรม เกิดขึ้นได้โดยอัตโนมัติ และค่อนข้างคงทนเปลี่ยนแปลงได้ยาก ส่วนคุณธรรมจริยธรรมนั้น เป็นคุณลักษณะที่ถูกต้องตามจริยธรรมเกิดขึ้นได้ด้วยความตั้งใจ เป็นคุณลักษณะที่เปลี่ยนแปลงได้ง่ายตามลักษณะการให้รางวัลและการลงโทษ เช่นเดียวกับ ชีร์ศักดิ์ อัครบรร (2544) กล่าวถึง คุณธรรมและจริยธรรมว่าเป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันทั้งในวงการการศึกษา สังคมวิทยา ปรัชญา และศาสนาทั่วๆ ไป อย่างไรก็ตาม ความหมายของคุณธรรมนั้นมักจะใช้ในลักษณะที่ครอบคลุมความหมายของจริยธรรมด้วย ทั้งในศัพท์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ กล่าวคือ จริยธรรมเป็นการแสดงออกให้ผู้อื่นเห็นคุณธรรมที่อยู่ภายในจิตใจของแต่ละบุคคลนั่นเองซึ่งขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคม ดังนั้น จริยธรรมจึงมีการปรับเปลี่ยนตามสภาพของสังคม ทั้งนี้ขึ้นกับกาลเวลาและสภาพของสังคมนั้น ๆ

จริยธรรมของสังคมไทยมีพื้นฐานมาจากความเชื่อทางศาสนาจะเห็นได้ว่าจริยธรรมมีลักษณะที่สัมพันธ์และขึ้นอยู่กับสภาพสังคม ความเชื่อ ค่านิยม และหลักศีลธรรมของแต่ละบุคคล ดังมีนักวิชาการให้นิยามจริยธรรมไว้ดังนี้

พระเทวินทร์ เทวินโท (2544) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติปฏิบัติที่มีธรรมะเป็นตัวกำกับ ทำนองเดียวกับ สุนทร โคตรบรรเทา (2544) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ศีลธรรมประการหนึ่งและคุณธรรมอีกประการหนึ่งรวมกันเป็นสองประการ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2550) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ด้วย ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภทคือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมนั้น คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประการหนึ่งคือ ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมเป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายามกำจัดและผู้กระทำนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่ควร ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูงคือผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมาก ประเภทหลังน้อยสอดคล้องกับแนวคิดของมาร์ศรี จันทรศรี (2540) ได้สรุปความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึง การกระทำการประพฤติปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม ทั้งความคิดและเหตุผลที่สอดคล้องกับการปฏิบัติ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องศาสนา แต่เป็นเรื่องที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำเกิดความพอใจและเป็นการนำสันติสุขมาให้แก่สังคมและบุคคลได้ตามแต่กรณีรวมทั้งการกระทำในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมาย อุดมการณ์ วินัย มารยาท การดำเนินชีวิต ทั้งทางกาย วาจา ใจอย่างถูกต้องเหมาะสม

โดยสรุป จริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีต่อตน ต่อผู้อื่น และต่อสังคม ทั้งความคิดและเหตุผลที่สอดคล้องตามกรอบหรือหลักการปฏิบัติอันถูกต้องดีงามเป็นที่ยอมรับของสังคม

แนวคิดภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม

การศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมเกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลานาน มีแนวคิดหลักของการพัฒนาไปสู่ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมประกอบไปด้วย ภาวะผู้นำในระบบราชการ ภาวะผู้นำเชิงจิตวิทยาภาวะผู้นำเชิงเหตุผล-เทคนิค ภาวะผู้นำเชิงวิชาชีพ และภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ดังนี้ (Sergiovanni, 1992)

1. ภาวะผู้นำในระบบราชการ เป็นภาวะผู้นำที่ต้องอ้างอิงกับคำสั่ง กฎ ระเบียบ ข้อกำหนด ภาระงาน ความคาดหวังและผลลัพธ์จากกระบวนการกำกับ ติดตามและควบคุม ดังนั้น ผู้นำในระบบราชการ จึงครอบคลุมเพียงพัฒนาการขั้นต่ำสุด ของการพัฒนาจริยธรรม

2. ภาวะผู้นำเชิงจิตวิทยา เป็นภาวะผู้นำที่มีฐานอำนาจจากแรงจูงใจและทักษะเชิงมนุษย์สัมพันธ์ (Human relation skills) คล้ายคลึงกับภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (Transactional leadership) ที่มุ่งเน้นการควบคุมและสนับสนุนแนวคิดที่ว่า การให้รางวัลย่อมได้รับผลตอบแทน

3. ภาวะผู้นำเชิงเหตุผล-เทคนิค เป็นภาวะผู้นำที่อำนาจของผู้นำตั้งอยู่บนพื้นฐานทางสังคมวิทยาว่าการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ในโรงเรียนส่วนใหญ่ เป็นกิจกรรมที่มีความซับซ้อนของกระบวนการมากเกินไป ควรอ้างอิงกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ให้มากขึ้น นอกจากนี้เขายังเชื่อว่าการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นลักษณะเฉพาะมากเกินไป จะไม่สามารถเชื่อต่อไปยังผลลัพธ์ที่มีมาตรฐานของผู้เรียนและไม่นำไปสู่การสร้างภาวะผู้นำเชิงเหตุผล-เทคนิค

4. ภาวะผู้นำเชิงวิชาชีพ (Professional leadership) ภาวะผู้นำดังกล่าวเกิดจากแรงขับที่มี

อิทธิพล (Driving force) ของการปฏิบัติงาน โดยผู้นำที่มีความเชื่อมั่นในมาตรฐานการปฏิบัติงาน และบรรทัดฐานทางวิชาชีพ (Professional norms) จะมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ตาม

5. ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม เป็นภาวะผู้นำที่สามารถตอบสนองต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมตามธรรมชาติของมนุษย์ ตลอดจนตอบสนองต่อหน้าที่ และภาระงานซึ่งขึ้นอยู่กับผลประโยชน์เฉพาะบุคคล นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการอื่นๆ กล่าวถึงภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมที่น่าสนใจอีกหลายคน ดังนี้

Brown, Trevino (2005) พบว่า ผู้นำเชิงจริยธรรมต้องมีคุณสมบัติ ด้านความซื่อสัตย์ การดูแลและเป็นบุคคลที่มีกฎเกณฑ์ เป็นผู้ซึ่งทำให้เกิดความยุติธรรมและการตัดสินใจที่ดี อีกทั้งสามารถติดต่อสื่อสารกับลูกน้องอยู่บ่อยๆ เกี่ยวกับจริยธรรม ตั้งมาตรฐานจริยธรรมที่ชัดเจน ให้รางวัลและลงโทษเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานดังกล่าว ท้ายที่สุด ผู้นำเชิงจริยธรรมไม่เพียงแต่พูดดี แต่ปฏิบัติตามที่พวกเขาพูดและเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านพฤติกรรมจริยธรรม

George (2003) กล่าวถึง ผู้นำเชิงจริยธรรมว่าเกิดจากความต้องการผู้นำที่น่าเชื่อถือ มีความซื่อสัตย์ สร้างความไว้วางใจแก่องค์กรอย่างยาวนาน เป็นผู้ที่มีความตระหนักรู้มากต่อวัตถุประสงค์และเป็นแบบอย่างที่ดีในการยึดค่านิยมหลักขององค์กร มีความกล้าหาญที่จะสร้างองค์กรให้เป็นไปตามความต้องการของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดและเข้าใจในความสำคัญของการให้บริการต่อสังคมเช่นเดียวกับ Grace (2009) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม หมายถึง การทราบถึงค่านิยมของตนเอง และมีความกล้าหาญที่จะยึดค่านิยมหลักเท่านั้น ในการให้บริการที่ดีต่อส่วนร่วม ทำนองเดียวกับ Dubrin (2004) ได้กล่าวถึง ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมว่า สามารถศึกษาได้จากพฤติกรรมของผู้บริหารทางด้านคุณธรรม

และจริยธรรม โดยการรับรู้ที่เป็นเหตุเป็นผลของบุคคลทั่วไป ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) แสดงความซื่อสัตย์ ความน่าไว้วางใจและยึดมั่นต่อคำสัญญาที่ให้ไว้กับผู้อื่น 2) ให้ความเอาใจใส่ต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 3) สร้างกลุ่ม 4) เคารพในปัจเจกบุคคล และ 5) ให้ความสำคัญในการทำให้งานบรรลุชัยชนะสำหรับ

Freeman (2004) ได้กล่าวถึงลักษณะของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมไว้ 10 ประการ ดังนี้ 1) ประกาศวัตถุประสงค์และค่านิยมขององค์กรให้ชัดเจนและประพฤติตัวตามแนวทางที่ประกาศไว้ 2) มุ่งเน้นความสำเร็จขององค์กรมากกว่าเน้นเรื่องอัตราส่วนตน 3) สรรหาคนดีมีจริยธรรมและพัฒนาบุคคลเหล่านั้น 4) หมั่นพร่ำสอนเรื่องจริยธรรม ค่านิยมและสร้างนิยามในด้านจริยธรรมแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย 5) สร้างกลไกในการหยุดหรือยับยั้งการตัดสินใจหรือพฤติกรรมที่ขัดจริยธรรมในองค์กร 6) เปิดใจกว้างที่จะเข้าใจค่านิยมของคนอื่นๆ 7) กล้าตัดสินใจในเรื่องยากๆ 8) ต้องทราบดีว่าค่านิยมหรือหลักการความเชื่อทุกอย่างล้วนมีข้อจำกัด 9) ต้องมองให้ทะลุปรุโปร่งว่าการตัดสินใจแต่ละครั้งนั้นส่งผลกระทบต่อใคร 10) ผู้นำต้องใส่ใจว่าหลักการบริหารและการใช้ชีวิตประจำวันนั้นเป็นหลักการเดียวกัน

Burns (1978) กล่าวถึง ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมว่าเปรียบเสมือนการเปลี่ยนสภาพ (Transformation) ทั้งผู้นำและผู้ตาม ตามกระบวนการของภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง (Transformational leadership) ที่สุดจะนำมาซึ่งจริยธรรมในการยกระดับความประพฤติ (Conduct) และการจิตใจทางจริยธรรม (Ethical aspiration) ของผู้นำ นอกจากนี้ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะทำให้ทั้งผู้นำและผู้ตามบรรลุถึงผลสำเร็จสูงสุดและเกิดการยอมรับ ชื่นชม และพึงพาดำรงซึ่งกันและกันอีกด้วย สอดคล้องกับ Gardner (1987) ที่เห็นว่าเป้าหมายของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมเกี่ยวข้องกับคน เช่น ผู้นำควรเชื่อถือในคน เอาใจใส่ในสิทธิและศักยภาพของคน (Human potential) สร้างระบบ

กลุ่ม (Build community) ใช้การนำแบบประสานความร่วมมือ (Share leadership) นำผู้อื่นไป สู่การยอมรับในความรับผิดชอบ (Lead others to accept responsibility) และเริ่มต้นการฝึกปฏิบัติด้วยตนเองก่อนการนำ (To exercise initiative) เป้าหมายเชิงจริยธรรมทั้งหมดข้างต้นจะประกอบขึ้นเป็นภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (Elements of moral leadership) ผู้นำเชิงจริยธรรมของคณาจารย์

จากการที่ผู้เขียนได้ศึกษาพรรณานักวิชาการหลายท่านที่กล่าวถึงจริยธรรมที่บุคคลพึงประพฤติปฏิบัติ ก็พอจะนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการกำหนดจริยธรรมของคณาจารย์ว่าควรมีคุณลักษณะหรือพฤติกรรมอย่างไรจึงจะบ่งบอกว่าคณาจารย์จะมีความเป็นผู้นำเชิงจริยธรรมได้ ในที่นี้ผู้เขียนจึงเห็นว่าความเป็นผู้นำเชิงจริยธรรมของคณาจารย์ ควรประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่

1. ด้านองค์ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง คณาจารย์ควรมีความรู้ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม และมีความรู้ว่าพฤติกรรมหรือการกระทำลักษณะใดควรงดเว้น ตลอดจนสามารถใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องรู้จักใคร่ครวญปัญหาต่างๆ อย่างเหมาะสม
2. ด้านพฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง คณาจารย์ควรมีพฤติกรรมเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยการใช้เหตุผลในการเลือกที่กระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างหรือการละเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับจรรยาบรรณวิชาชีพ และค่านิยมในสังคมนั้นๆ
3. ด้านพลเมืองที่ดี หมายถึง คณาจารย์ควรประพฤติปฏิบัติตนยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รักษาระเบียบวินัย และให้ความเคารพต่อข้อบังคับกฎหมาย
4. ด้านความซื่อสัตย์ หมายถึง คณาจารย์ควรประพฤติปฏิบัติตนอย่างตรงไปตรงมาทั้งต่อตนเอง ต่อวิชาชีพ และต่อผู้อื่น
5. ด้านบุคลิกภาพ หมายถึง คณาจารย์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีของการกตัญญูกตเวทิต์ต่อ

ผู้มีอุปการคุณ วางตนเหมาะสมกับกาลเทศะ ขนบธรรมเนียมประเพณี มีความเลื่อมใสศรัทธาในวิชาชีพ มีความเสียสละ มีความเมตตากรุณา ยอมรับมีความเพียรพยายามในการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ

สรุปได้ว่า ผู้นำเชิงจริยธรรมของอาจารย์ควรมีคุณลักษณะและพฤติกรรม อันประกอบไปด้วยองค์ความรู้เชิงจริยธรรมมีเหตุผลของความถูกต้องดีงามมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นที่ยอมรับของสังคมเป็นพลเมืองที่ดีเคารพกฎระเบียบมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและหน้าที่ มีบุคลิกภาพที่เหมาะสมตามขนบประเพณีและจรรยาบรรณวิชาชีพ

บทสรุป

อัตลักษณ์ของอาจารย์ในการมีเป็นผู้นำเชิงจริยธรรมนั้นมีความสำคัญที่จะต้องให้เกิดขึ้นในตัวอาจารย์และจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรเสริมสร้างหรือสนับสนุนให้คณาจารย์จะมีวินัยและจริยธรรมให้เป็นที่ยอมรับของศิษย์ผู้ปกครอง และคนในสังคม ทั้งนี้เพราะอาจารย์มีบทบาทหน้าที่เป็นสร้างคน และพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า รวมทั้งมีภาพลักษณ์ที่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ทั้งศิษย์และบุคคลทั่วไป คณาจารย์จึงเป็นปูชนียบุคคลที่ควรให้ความเชื่อถือและนับถือได้จึงต้องพัฒนาจาก "จิตใต้สำนึก" ของความเป็นอาจารย์ที่ต้องมีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัยเคารพกฎหมาย มีความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล ความกตัญญู มีความอดสาหะพากเพียร มีความสามัคคี เสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นต้น ซึ่งสิ่งที่กล่าวมานี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ช่วยให้คณาจารย์มีอัตลักษณ์ของผู้นำเชิงจริยธรรมเพื่อให้เกิดความดีและความถูกต้องในสังคมอันมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่คุณความดีของสังคมในส่วนรวม การปลูกฝังจริยธรรมจึงควรหล่อหลอมควบคู่ไปกับวิชาความรู้ตั้งแต่เบื้องต้นอาจารย์จึงต้องเป็นผู้มีพันธกิจในการสร้างจริยธรรมในตนเองให้เหมาะสมนำยกย่องเสียก่อนที่จะไปสอนและสร้างคนดีให้ประเทศชาติต่อไป ในฐานะ "ปูชนียบุคคล"

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ :พริกหวานกราฟฟิค.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องมาตรฐานที่พึงมีในสถาบันอุดมศึกษา. (ออนไลน์) จาก<http://www.personnel.rmotsb.ac.th /file/Per0/moralsstandard.pdf>
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). มาตรฐานการศึกษาเพื่อประเมินคุณภาพภายนอก: ระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2550). ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. (2553). ใครคือครู. (ออนไลน์) จาก[http://th.wikipedia.org/wiki/เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์](http://th.wikipedia.org/wiki/เนาวรัตน์_พงษ์ไพบูลย์)
- ประกาศรี สืออำไพ. (2540). พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม. กรุงเทพฯ :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554).พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. 2554. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- พระเทวินทร์ เทวินโท. (2544).พุทธจริยศาสตร์. นนทบุรี : สหมิตรพรินติ้ง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). พุทธธรรมกับปรัชญาการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาอุเทน ปัญญาปริพัทธ์. (2546).ครูสร้างคน. กรุงเทพฯ : ธรรมดา.
- มารศรี จันทศรีมี. (2540). การศึกษาจริยธรรมของครูและนักเรียนประถมศึกษา.(ปริญญาโท)การศึกษามหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร : คณะบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Brown,M.E., & Trevio, L.K. (2005,July). *Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing* . Organizational Behavior and Human Decision Processes. 97(2): 117-134.
- Burns, J.M. (1978). *Leadership*. New York : Harper & Row.
- Dubrin. J.A. (2004). *Leadership Research Finding Practice and Skill*. Houghton : Mifflincom.
- Freeman, R.E. (2004). *Ethical leadership in Turbulent Times*. The Darden School.[cited 2012 August 10]Available from : <http://www.authorstream.com/Presentation/aSGuest8516-129524-ethical-leadership-turbulent-times.pdf>
- Fieser, J. (2004). *Hume's Wide View of The Virtues : His Critics and His Defense*. [cited 2012 August 20]Available from : <http://www.utm.edu/staff/jfieser/vita/research/vice.html>.
- Gardner,J.W. (1987). *The moral aspect of leadership*. Published in, Leadership Studies Program, Independent Sector.St., N.W.,WashingtonWashington, D.C. George (2003).
- Grace, B. (2009). *Ethical Leadership*. [cited 2009September 11]. Available from : <http://www.ethical-leadership.org/philosophies/ethical-leadership.htm>
- Sergiovanni, T.J. (1992). *Moral leadership*. San Francisco : Jossey –Bass Publisher.
- Webster's ninth New Collegiate Dictionary. (1991). *Springfield, Massachusetts: Merriam*. Webster,Inc.